

חנוכה א: הדלקת נרות חנוכה

- לחצו כאן כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- הרשמו כאן לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות כאן.

האם אישה מדליקה נרות חנוכה בעצמה? באילו מצבים היא יכולה להדליק בעבור אחרים?

הדלקת נרות חנוכה

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפן, ושיינע גולדברג עריכה בעברית: עדיה בלנק

בשנת 164 לפנה"ס, לאחר סדרת קרבות מול הצבא היווני, הצליחו החשמונאים לטהר את בית המקדש. אנו מדליקים את נרות החנוכה כדי לפרסם את נס פך השמן, ולהודות על חנוכת בית המקדש. כמו כן, אנו זוכרים ומנציחים את הניצחון הניסי על היוונים.

באופן די חריג, מובאות בגמרא שלוש רמות שונות של קיום מצוות הדלקת נרות חנוכה:

שבת כא ע"ב

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין – נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך... דמעלין בקדש ואין מורידין.

החוב הבסיסי הוא שיהיה נר אחד בכל בית בכל אחד מלילות חג החנוכה. כל בני הבית שותפים להדלקה האחת הזו, ולפרסום הנס. המהדרין, אלו המחפשים דרך להדר את המצוות, מדליקים נר אחד בעבור כל אחד מבני הבית בכל אחד מלילות החג. המהדרין מן המהדרין משנים את מספר הנרות בכל לילה, כדי לסמל את התקדמות הנס. ההלכה נפסקה כבית הלל, ועל כן עושים זאת דרך הוספת נר אחד בכל לילה.¹

הראשונים נחלקו באשר לשאלה מה נחשב לקיום המצווה מהדרין מן המהדרין. לפי הרמב"ם, המהדרין מן המהדרין מוסיפים על המהדרין, כך שכל אחד מבני הבית מדליק נרות במספר הולך וגדל בכל אחד מלילות החג.

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה ד, א

כמה נרות הוא מדליק בחנוכה. מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד

התוספות סוברים כי רמת המהדרין מן המהדרין אינה קשורה לרמת המהדרין, אלא מהווה רמה עצמאית. לפי שיטה זו, המהדרין מן המהדרין מדליקים רק חנוכייה אחת בכל בית, ומוסיפים לה נר אחד בכל לילה.

¹ ראו שולחן ערוך סימן תע סעיף ב בפנים.

תוספות שבת כ"א ע"ב, ד"ה והמהדרין מן המהדרין

והמהדרין מן המהדרין – נראה לר"י דב"ש וב"ה [דבית שמאי ובית הלל] לא קיימי אלא אנר איש וביתו שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים אבל אם עושה נר לכל אחד אפי' [לון] יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכן יש בני אדם בבית.

לדעת התוספות, ניתן להדליק מספר נרות כמספר בני הבית (רמת המהדרין), או מספר נרות המתאים ליום שבו נמצאים במהלך החג (רמת המהדרין מן המהדרין לשיטתם). שילוב של השניים עלול לגרום לבלבול כיוון שלא יהיה ניתן לדעת באיזה יום של החג נמצאים בזכות מספר הנרות, ובשל כך לא תהיה חשיבות לשינוי מלילה ללילה.

בשונה מהדגם המוכר לרוב בפסיקת ההלכה, כאן פוסקים השולחן ערוך ורוב קהילות הספרדים כשיטת התוספות, שלכל בית צריכה להיות הדלקה אחת בכל לילה מלילות החג, לעומת הרמ"א ורוב קהילות אשכנז הפוסקים כאן כשיטת הרמב"ם.

שולחן ערוך אורח חיים תרע"א, ב

בלילה הראשון מדליק אחד, כאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. הגה: וי"א [ויש אומרים] דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם), וכן המנהג פשוט; ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין...

בתגובה לחשש שמעלים 'התוספות' שמספר רב של נרות יקשה על ההבחנה בין ימי החג, מציע הרמ"א שכל אחד ידליק במקום מיוחד, וזה מתבצע באמצעות הדלקת החנוכייה שמוכרת לנו.

קיים הבדל מעניין בין שיטת הרמ"א לשיטת הרמב"ם. בעוד שהרמב"ם כותב שמישהו אחד "מדליק נר לכל אחד" מבני הבית, הרמ"א פוסק ש"כל אחד מבני הבית ידליק" נרות לעצמו.

לפי הרמב"ם, רמות המהדרין השונות מתייחסות לכל אחד מבני הבית, אך המצווה היא עדין מצווה אחת החלה על הבית ככלל. לפי הרמ"א ניתן להבין כי בעוד שהמצווה הבסיסית היא על הבית באופן כללי, רמות המהדרין מוסיפות פן אישי של קיום המצווה בעבור כל אחד מבני הבית.

הדלקה על ידי נשים

היינו יכולים לחשוב שנשים פטורות מהדלקת נרות חנוכה משום שזו מצוות עשה שהזמן גרמה. אך רבי יהושע בן לוי מלמד כי אין הדבר כן:

שבת כ"ג ע"א

אשה ודאי מדליקה, דאמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס.

נשים חייבות בהדלקת נרות חנוכה משום שהנשים בתקופת החשמונאים נכללו בנס, והעיקרון ההלכתי הזה מכונה "אף הן היו באותו הנס" ("אף הן", בקיצור). הכוונה בביטוי "אף הן" עשויה להיות או שנשים "אכן" לקחו חלק בהבאת הנס, או ש"גם" נשים היו חלק מגזרות אנטיכוכוס ומהניצחון והגאולה שבאו לאחר מכן. התוספות מביאים את שני הפירושים הללו, הראשון בשם הרשב"ם.

תוספות מגילה ד ע"א

שאף הן היו באותו הנס – פירש רשב"ם שעיקר הנס היה על ידן... בחנוכה על ידי יהודית... וקשה דלשון "שאף הן" משמע שהן טפלות ולפירושו היה לו לומר 'שהן'. לכך נראה לי שאף הן היו בספק [ירושלמי מגילה ב,ה].

להרחבה בעניין עקרון "אף הן היו באותו הנס" ניתן לקרוא כאן.

באיזה אופן היו נשים מרכזיות בנס החנוכה?
לדעת כמה מפרשים נס החנוכה התרחש בזכות אישה. אך מי הייתה אותה אישה?

לפי התוספות (מגילה ד ע"א), הרשב"ם התכוון ליהודית. יהודית בת מררי היא גיבורת הספר "יהודית", חלק מן הספרים החיצוניים, שהרדימה את שר הצבא האויב בעזרת חלב ולאחר מכן ערפה את ראשו, כנראה בהשראת יעל בתנ"ך (שופטים ה', כה). עם זאת, נראה כי הסיפור של יהודית מתרחש בזמן מוקדם בהרבה מהחשמונאים, מה שמקשה לייחס את נס החנוכה לאותה יהודית.

יחד עם זאת, נראה כי מקורות יהודיים מספרים סיפור מקביל המשולב בסיפור החנוכה. הכלבו, למשל, מתייחס לאישה המוזכרת בדברי רש"י כ"יהודית בת יוחנן", שהיתה צאצאית של מתתיהו, ומספק את הרקע למה שהתרחש:

ספר כלבו סימן מד

נשים חייבות בנ"ח [בנר חנוכה] שאף הן היו באותו הנס, פירוש שהאויבים באו לאבד הכל אנשים ונשים וטף, ויש מפרשים שעל ידי אשה אירע להם הנס הגדול ההוא ושמה יהודית כמו שמפורש באגדה בת היתה ליוחנן כהן גדול והיתה יפת תואר מאד ואמר המלך יון שתשכב עמו והאכילתו תבשיל של גבינה כדי שיצמא וישתה לרוב וישתכר וישכב וירדם ויהי לה כן וישכב וירדם ותקח חרבו וחתכה ראשו ותביאהו לירושלים וכראות החיל כי מת גבורם וינוסו, ועל כן נהגו לעשות תבשיל של גבינה בחנוכה.

לפי הכלבו, מעשה המרד של יהודית היה המפתח לתבוסת האויב. בעוד שהכלבו מפרט את פרטי הסיפור, פירוש של רש"י בעניין זה עמום יותר:

רש"י שבת כג ע"א ד"ה היו באותו הנס

שגזרו יוניים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה, ועל יד אשה נעשה הנס.

רש"י רומז לכך שהיוונים שכבו עם כל כלה בליל חתונתה, מה שידוע כ-*ius primae noctis* (זכות הלילה הראשון). זוהי מעין לוחמה מינית שבכוחה לערער את קדושת חיי המשפחה, יסוד חשוב בחברה היהודית. רש"י מציין כי הייתה אישה שהצליחה לעצור את הנוהג הזה, מבלי לפרט כיצד. אפשרות אחת, כפי שמציע הר"ן, היא שדברי רש"י עשויים להשתלב עם אלה של הכלבו:

ר"ן על הרי"ף שבת י ע"א

שאף הן היו באותו הנס. שגזרו יונים על כל הבתולות הנישואות שיבעלו להגמון תחילה וע"י [ועל ידי] אשה נעשה נס דאמרינן במדרש דבתו של יוחנן האכילה לראש האויבים גבינה לשכרותו וחתכה את ראשו וברחו כולם...

לדברי הר"ן, בתו של יוחנן ערפה את ראש האויב בלילה שבו הוא בא אליה לקראת חתונתה.

ישנה גם מסורת מוקדמת ממגילת תענית, אשר נכתבה פחות ממאתיים שנה לאחר מרד החשמונאים, שבה מסופר כי בני מתתיהו התחילו את המרד כדי להגן על אחותם.

מגילת תענית

...ובת אחת היתה למתתיהו בן יוחנן הכהן הגדול וכשהגיע זמנה לינשא בא הקסטרין לטמאה ולא הניחו אותו וקנאו ומתתיהו ובניו וגברו ידם על מלכות יון...

באוצר המדרשים מובא שהכלה הצעירה דרבנה את אחיה למרוד בצורה מפתיעה:

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) חנוכה עמוד 190

והיו יונים מתעללות בבתולות ישראל, ונהגו בדבר הזה שלש שנים ושמונה חדשים, עד שבא מעשה של בת מתתיהו כהן גדול שנשאת לבן חשמונאי ואלעזר היה שמו, כיון שהגיע יום שמחתה הושיבוה

באפריון, וכשהגיע זמן הסעודה נתקבצו כל גדולי ישראל לכבוד מתתיהו ובן חשמונאי שלא היו באותו הדור גדולים מהם, וכשישבו לסעוד עמדה חנה בת מתתיהו מעל אפריון וספקה כפיה זו על זו וקרעה פורפירון שלה ועמדה לפני כל ישראל כשהיא מגולה ולפני אביה ואמה וחותנה. כיון שראו אחיה כך נתביישו ונתנו פניהם בקרקע וקרעו בגדיהם, ועמדו עליה להרגה, אמרה להם שמעוני אחיי ודודיי, ומה אם בשביל שעמדתי לפני צדיקים ערומה בלי שום עבירה הרי אתם מתקנאים בי, ואין אתם מתקנאים למסרני ביד ערל להתעולל בי! הלא יש לכם ללמוד משמעון ולוי אחי דינה שלא היו אלא שנים וקנאו לאחותם והרגו כרך כשכם ומסרו נפשם על ייחוד של מקום ועזרם ה' ולא הכלימם, ואתם חמשה אחים יהודה יוחנן יונתן שמעון ואלעזר, ופרחי כהונה יותר ממאתים בחור, שימו בטחונכם על המקום והוא יעזור אתכם שנאמר כי אין מעצור לה' להושיע וגו' (ש"א - שמואל א' - י"ד). ופתחה פיה בבכיה ואמרה רבש"ע [ריבונו של עולם] אם לא תחוס עלינו חוס על קדושת שמך הגדול שנקרא עלינו נקום היום נקמתנו. באותה שעה נתקנאו אחיה...

לפי המסופר כאן, בתו של מתתיהו הקריבה את כבודה וצניעותה כדי להוכיח לאחיה שעליהם למרוד ולשים סוף לחרפת נשות יהודה. היא משמיעה את זעקתן של בנות ישראל הטהורות שהיו קורבן לאלימות המינית, ודורשת שייעשה עמן צדק באופן שהיה נהוג בתנ"ך. וקולה נשמע.

בכל המקורות הללו, נראה כי הנשים היהודיות סבלו רבות מהגברים היוונים תחת שלטון אנטיוכוס. בכמה מן המקורות מסופר כי הגברים היהודיים מצאו את האומץ למרוד ולסייע להביא התערבות אלוקית מופלאה הודות לאישה שסללה את הדרך לכך.

נר איש וביתו

בגמרא מובא כי "אשה ודאי מדליקה". מכך ברור כי אישה המתגוררת לבדה, או רק עם נשים אחרות או עם ילדים קטנים, צריכה להדליק נר חנוכה בעבור ביתה (או שכל אחד מבני הבית ידליק גם בעצמו, בהתאם למנהגם).

האגודה מסכת שבת פרק ב

ונשים חייבות ולהכי אם אלמנה בעלת הבית והיא יודעת לברך היא תדליק ותפטור בני ביתה כדאמרינן אשה ודאי מדליקה.

זאת ועוד, מובא בגמרא כי אם גבר נשוי אינו נמצא בביתו באחד מלילות החג, אשתו תדליק את נרות החנוכה והוא יסמוך על הדלקתה:

שבת כג ע"א

א"ר [אמר רבי] זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי בגו ביתאי

תרגום:

אמר רבי זירא: מהתחלה כאשר הייתי [תלמיד] בבית הרב, השתתפתי בפרוטה [כסף בעבור נר ושמן] ביחד עם המארח. לאחר שנשאתי אישה, אמרתי, 'עכשיו אני וודאי איני צריך [לשלם], שמדליקים עבורי בתוך ביתי'.

המשנה ברורה מבהיר כי זו ההלכה למעשה:

משנה ברורה סימן תרעה ס"ק ט

וכשאין האיש בבית תדליק האשה דהוי בת חיובא ובברכה

כך גם לגבי אישה שאינה ישנה בבית; היא יכולה לסמוך על הדלקת הנרות של בעלה או של מבוגר אחר בבית. ישנה מחלוקת באשר לשאלה אם גבר או אישה יכולים לבחור להדליק נרות בברכה מחוץ לבית, כאשר ידוע שכן או בת זוגם מדליק נרות בבית.²

כאשר בעלה נמצא

בקהילות שבהן נוהגים שבכל בית מדליקים חנוכייה אחת, או שיש בו אחד המדליק את נרות החנוכה בעבור כולם, בדרך כלל מקובל שהגבר עושה זאת. הראב"ן כותב כי לגברים יש קדימות לכך, אף שנשים קודמות למצוות הדלקת נרות שבת. כך נהוג משום שכך המסורת מהמשנה.

ראב"ן שבת סימן שמ

וכמו שהאשה מדלקת הנר בערב שבת כדתנן [ל"א ב] על שלש עבירות נשים מתות וכו' על שאין זהירות בנידה ובחלה ובהדלקת הנר, כן אשה מדלקת נר חנוכה אם אין בעלה בבית ... ומיהו כי איכא בעלה איהו קדים דאיהו נמי מחייב.

המשנה ברורה מציין כי אישה אכן יכולה להוציא את בעלה ידי חובת נר חנוכה בנוכחותו, אך בחיבורו ביאור הלכה הוא מציע סיבה למה **עדיף שלא** תעשה זאת. בגמרא מובא כי גבר שאשתו מברכת עבורו את ברכת המזון יקולל משום, כפי שהסבירו הפרשנים, שהוא לא למד לברך בעצמו. ניתן לראות קווים מקבילים בין שני המקרים הנ"ל:

משנה ברורה סימן תרעה ס"ק ט

אשה מדלקת – פי'רוש] בעד כל בני ביתה. ואפילו איש יכול לעשות אותה שליח להוציא

ביאור הלכה סימן תרעה ד"ה אשה מדלקת

דיכולה להוציא אפילו בעלה אבל ידוע מה שארז"ל ... ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו

עם זאת, רבי דוד אויערבאך מציין כי פוסקים אחרים אינם מביעים הסתייגות ממצב שבו אישה מדליקה נרות חנוכה בעבור בעלה. בניגוד למשנה ברורה, הוא סובר כי שני המקרים המובאים בגמרא, אישה המדליקה נר חנוכה לבעלה ואישה המברכת (המקרה המקורי עוסק בהקראת ברכת המזון מילה במילה) לבעלה, אינם באמת מקבילים. לפי עיקר הדין, מאחר שגברים ונשים חייבים שניהם בהדלקת נרות חנוכה, כל אחד מהם יכול להדליק ולברך בעבור השני:

רבי דוד אויערבאך, הליכות ביתה כגו: הערה טו

...נראה דיש לחלק, והוא עפ"מ ש"כ [על פי מה שכתב] רש"י בסוכה לח. "ותבא לו מאירה, שלא למד" ... דמסתמא וודאי יודע בעצמו לברך ברכה קצרה זו אלא שמסיבה כלשהי מצווה לאשתו שתדליק ותברך ... בהדלקת נ"ח [נר חנוכה] שאיש ואשה שוים לגמרי בחיוב זה י"ל [יש לומר] שאין בכלל שום גריעותא בזה שממנה את אשתו שליח, ומשו"כ [ומשום כך] השמיטוהו הב"ח והט"ז ושאר פוסקים ולא כתבו שלכתחילה אין נכון למנות אשתו שליח.

בבית שבו הנהוג הוא להדליק חנוכייה אחת בכל לילה, המנהג הרווח, על בסיס דברי הביאור הלכה, הוא שהבעל מדליק. עם זאת, כפי שמובא בהליכות ביתה, יש על מי לסמוך אם הזוג מעוניין לנהוג באופן שונה (למשל, שכל אחד מבני הזוג ידליק לסירוגין, או בכל סידור אחר שימצאו לנכון).

2 משנה ברורה תרעז, טו–טז

אף דמדינא פטור להדליק אם מדליקין עליו בביתו מ"מ [מכל מקום] אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בעצמו רשאי ובלבד שיכוין במחשבתו קודם שעת ההדלקה שאינו רוצה לצאת בשל אשתו... וכן סתמו הרבה אחרונים. ויש מן הפוסקים שסוברין אחרי דחז"ל פטרוהו ע"י [על ידי] הדלקת אשתו לא כל כמיניה לומר איני רוצה לצאת בשל אשתי וידליק בלא ברכה...

הדלקה כאחד מהמהדרין

מפשט דברי הראשונים, כגון הרמב"ם, נראה ברור כי נשים נחשבות כחלק מרמות המהדרין של מצוות הדלקת נרות חנוכה, שלפיהן כל בני המשפחה מדליקים.³

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ד, א

והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים.

אם כך, לא ברור מאין נבע מנהג אשכנזי נפוץ שנשים וילדות אינן מדליקות נרות חנוכה בבתי שיש בהם גברים, גם כאשר כל אחד מהגברים והבנים עושה זאת.

הסבר אפשרי אחד לכך מובא במשנה ברורה בשם רבי שמואל לייב קאודר,⁴ המבוסס על הצעת התוספות לפיה הכוונה ב"אף הן היו באותו הנס" היא שנשים היו חלק טפל לנס, ולא בלב העניין.

הסבר חילופי מציע כי העיקרון התלמודי "אשתו כגופו" יהיה רלוונטי למצוות נר חנוכה. לפי עיקרון זה גבר ואישה נשואים נחשבים לישות אחת, ולכן נר אחד מספיק בעבור שניהם, גם לשיטת המהדרין:

אליה רבה סימן תרעא

ד'אשתו כגופו' ואינה בכלל מהדרין... דדוקא כשאין לה בעל או כשאין הבעל בעיר מדלקת

הסמליות של עקרון "אשתו כגופו" עשויה להיות רבת עוצמה. אפילו שכל אחד מבני הבית יכול להיחשב כיחידה בפני עצמו, בעל ואישה יוצרים יחידה אחת ומפרסמים יחד את הנס. יועצת ההלכה ליסה ספטימוס מתייחסת לחשיבות השותפות הזאת לעומת הדלקת הנרות הנפרדת:⁵

ליסה ספטימוס, "נשים המדליקות נרות חנוכה: האם זה משחק באש?"

בשביל שכל זוגיות תפרח, יש לשמר ולהעריך את הייחודיות של כל אחד בנפרד, לצד טיפוח ובנייה של קול מאוחד. נשים הבוחרות לסמוך על פשט המשנה ברורה ולקיים את מצוותן דרך העקרון של "אשתו כגופו", אל להן לשכוח שגם הן חייבות במצווה בעצמן. שאפילו אם בעבורן קיום המצווה האידיאלי הוא כאשר היא נעשית כיחידה אחת עם בעלן, אין זה מבטל את החיוב של כל אחד מהם בנפרד. ואין זה משנה אם הבעל והאישה פועלים כיחידה אחת או בנפרד, כל אחד מהם הוא בעל חשיבות רבה.

נשים רווקות המדליקות למהדרין

אם חלק מהנשים הנשואות אינן מדליקות למהדרין משום "אשתו כגופו", מדוע אין יותר נשים רווקות ונערות שגרות בבית אביהן המדליקות נרות חנוכה?

כתשובה לקושייה זו, מציע החתם סופר שאולי המנהג המקורי של הדלקת נרות על פתח הבית היה פוגע בצניעות הנשים, ולכן הן לא היו מדליקות נרות בעצמן. מרגע שכך נקבע המנהג, הוא נשמר גם כאשר החלו להדליק בתוך הבית:

חתם סופר שבת כא ע"ב

...מאי טעמה לא נהיגי נשי דידן להיות מן המהדרין... ונלפע"ד [ונראה לפי עניות דעתי] בתחלה כשתקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ... אז לא נמצא שום אשה שתהי[ה] מהמהדרים כי אין כבודה לצאת בחוץ בר"ה

³ בדיונו על הדלקת נרות של בעל ואישה במקומות שונים, עולה מדברי תרומות הדשן כי על כל אחד מהם להדליק בנפרד בביתם:

תרומת הדשן סימן קא

דכי היכא דישי הידור בנר לכל אחד ואחד בבית אחד, ה"נ [הכי נמי] יש הידור בנר לאיש ונר לאשתו בשני מקומות

⁴ משנה ברורה סימן תרעה, ט

ועיין בתשובת עולת שמואל סימן ק"ה דלדין שמדליקין כ"א בפ"ע [כל אחד בפני עצמו] מ"מ [מכל מקום] אשה אינה צריכה להדליק דהויין רק טפילות לאנשים ואם רוצים להדליק מברכות דהוי כשאר מ"ע [מצוות עשה] שהזמן גרמא דיכולות לברך וכשאין האיש בבית תדליק האשה דהוי בת חיובא ובברכה

⁵ ניתן למצוא כאן.

[ברשות הרבים] לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים... והשתא אע"ג [אף על גב] שכולם מדליקין בפנים מ"מ [מכל מקום] מנהג הראשון לא זז ממקומו...

לחלופין, ייתכן שאין זה מכובד שהבנות ידליקו כאשר אימן אינה מדליקה. עם זאת, החיד"א מביע פליאה גם על בן המדליק נרות חנוכה כשאמו אינה מדליקה:

ברכי יוסף אורח חיים סימן תרעא

ומיהו אינו מתיישב כל כך המנהג, דלהיות אשתו כגופו חסורי מחסרא ופנה הדרה, כי מגרעות [מהצאצאים]... מצב שבו בניה הצעירים של אישה מדליקים נרות חנוכה בעוד שאימם אינה עושה זאת עשוי להעביר מסר חינוכי מורכב, במיוחד בעבור מצווה שמקיימים בבית בקרב המשפחה.

הלכה למעשה

למעשה, גם אלו המיישמים כאן את עיקרון "אשתו כגופו" יאפשרו לאישה להדליק נרות חנוכה מרצון כחלק מן המהדרין.

שער הציון סימן תרעה ס"ק י

וכן כתבו רש"ל ואליה רבה, דאשתו כגופו דמי ואינה צריכה, אלא דיכולה להדליק בעד כל בני ביתו:

בכל זאת, הראשונים אינם מזכירים את "אשתו כגופו" בהקשר לנרות. ובאשר לפוסקים בני זמננו, מובא כי הרב יוסף דוב סולובייצ'יק דחה את האפשרות שנשים יסמכו על הדלקת הנרות של בעליהן משום אשתו כגופו:

הרב צבי שטר, נפש הרב עמ' רכו

וערמ"א [ועיין רמ"א] (תרע"א ס"ב) שכל אחד מבני הבית ידליק, ועיי"ש [ועיין שם] במשנה ברורה (סק"ט) דהיינו לבד מאשתו שהיא כגופו... ורבנו [הגרי"ד סולובייצ'יק] אמר שאין לזה טעם, ושמן הנכון שהנשים הנשואות ג"כ [גם כן] ידליקו לעצמן.

הרב אהרן ליכטנשטיין מתאר את ההשלכות של דעת הגרי"ד סולובייצ'יק הלכה למעשה:⁶

הרב אהרן ליכטנשטיין, חיוב נשים בהדלקת נרות חנוכה

בבית הגרי"ד זצ"ל היה נהוג שנשים מדליקות, וכך אני נוהג בביתי. כפי שראינו, פשטות הדין היא שנשים צריכות להדליק כגברים (מצד ה'מהדרין מן המהדרין'), ומי שסובר שדין שונה - עליו הראיה.

בבית שבו מדליקים יותר מחנוכייה אחת, מותר, ולדעה זו אף ראוי, שגם האישה תדליק נרות חנוכה.

הדלקה בבית הכנסת

אף שהמצווה היא להדליק חנוכייה בבית, נהוג להדליק נרות חנוכה גם בבית הכנסת לשם הגדלת פרסום הנס, לכתחילה בנוכחות מניין.⁷ מאחר שנשים חייבות בהדלקת נרות חנוכה, הבן איש חי פוסק כי נשים יכולות להיספר לעשרה בעבור הדלקת הנרות בבית הכנסת.

שו"ת רב פעלים חלק ב – אורח חיים סימן סב

בדין נ"ח [נר חנוכה], דמדליקין ומברכין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא... בנירות חנוכה, די"ל [דיש לומר] מהני [מועיל] צירוף נשים בעבור פרסום הנס

מבחינה טכנית, נראה כי אישה יכולה להדליק את הנרות בעבור בית הכנסת, ובמקומות ציבוריים אחרים. השאלה אם ראוי שאישה תדליק נרות בהקשר ציבורי או בבית הכנסת, מרחב העלול להיות רגיש יותר לאנשים

⁶ ניתן למצוא כאן.

⁷ שולחן ערוך או"ח תרעא, ז

ומדליקין ומברכין (בבית הכנסת) משום פרסומי ניסא

מסוימים יותר מאשר מרחבים אחרים, נתונה לדין בפני עצמו. האופן שבו בוחרים לנהוג תלוי בגורמים שבהם אנו דנות כאן, בדומה לעניין קידוש.⁸

מעוניינת להרחיב בנוגע למצוות והנהגות נוספות בחנוכה בעבור נשים? חנוכה ב: מצוות נוספות. בקרוב!

העמקה נוספת

- הרב דוד ברופסקי, "נר חנוכה: מי מדליק וכמה נרות?", שיעור בבית המדרש הוירטואלי.
- הרב אהרן ליכטנשטיין, "חיוב נשים בהדלקת נרות חנוכה", שיעור בבית המדרש הוירטואלי.

⁸ נשים חייבות בכך, ואף שהמצווה מקוימת לשם פרסום הנס, לרוב מדליקים במסגרת ביתית. כלומר, אין זו מצווה ציבורית מטבעה.